

From Zomia to One Belt One Road and Indo-Pacific: The New Geographic Adjustment of Asia

จาก “โซเมีย” ถึง “อัสไต้ อัสลู” และ “อินโด-แปซิฟิก”
การปรับรูปภูมิศาสตร์ใหม่ของเอเชีย

ดุลยภาค ปรีชารัชช¹

Dulyapak Preecharush

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Corresponding Author:

Asst.Prof.Dr. Dulyapak Preecharush

Faculty of Liberal Arts,Thammasat University

Email: dulyapak1@gmail.com

Received: 4 February 2021 **Revised:** 3 March 2021 **Accepted:** 5 April 2021

Abstract

This documentary research explores the changing structure, scope, and shape of Asian geography starting in the twenty-first century by using qualitative methodology and the concept of regional geography. Results were that the new geographic adjustment of Asia has been impelled by three main forces. The first is the geographical term Zomia, or the mass of mainland Asia that has historically been beyond the control of governments based in the population centers of the lowlands, encompassing highlands and mountainous areas from the Hindu Kush – Himalayan Region to the Southeast Asian Massif. This new continental geographic scope crisscrosses the conventional boundaries between Central Asia, East Asia, South Asia, and Southeast Asia and highlight the Asian highlands as a new area studies unit. The second force is One Belt One Road, a Chinese geopolitical and geoeconomic project, aiming to create logistical corridors connecting Asia with Europe and Africa. This project helps to stimulate new formation of subgeometric regions along logistical corridors. The last force is Indo-Pacific, an area which includes the Indian and Pacific Oceans as well as East, South, and Southeast Asia. Based on different strategic definitions by regional country, the geographic scope of Indo-Pacific has converged eastwards and diverged westwards. While the eastern edge lies on the western shore of the American continent fairly fixedly, the western rim of Indo-Pacific has been shifting between western India and eastern Africa.

Keywords: Asia, Zomia, One Belt One Road, Indo-Pacific, Regional Geography

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับโครงสร้างขอบเขตและรูปทรงภูมิศาสตร์ของทวีปเอเชียที่เริ่มแปรเปลี่ยนไปตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ด้วยการวิเคราะห์วิจัยเชิงคุณภาพผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารโดยใช้แนวคิดภูมิศาสตร์ภูมิภาค (Regional Geography) มาเป็นกรอบวิเคราะห์หลัก ผลการวิจัยพบว่าการปรับปรุงภูมิศาสตร์ใหม่เอเชียถูกขับเคลื่อนด้วยแนวคิดหรือโครงการริเริ่มใหม่ๆ อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ 1) "ไซเมีย" ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมบริเวณที่สูงและเทือกเขาในเอเชียจนส่งผลให้เกิดการมองพื้นที่ใหม่ที่ไล่เรียงไปตามแนวเทือกเขาฮิมาลัย-หิมาลัยและมอลเขาสูงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2) "อีโต้ อี้ลู่" ที่จีนก่อสร้างขยายเส้นทางคมนาคมขนส่งทั่วเอเชียและโยงเอเชียกับยุโรปและแอฟริกาเข้าด้วยกัน การพัฒนาเส้นทางขนส่งทางบกได้โครงการนี้ส่งผลให้เกิดภูมิภาคแยกย่อยที่มีลักษณะเคลื่อนตัวแผ่ขยายออกไปตามเส้นทางโลจิสติกส์ และ 3) "อินโด-แปซิฟิก" ซึ่งเป็นอาณาบริเวณใหม่ที่มีขนาดใหญ่โตกว่าเอเชีย-แปซิฟิก โดยแผ่คลุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และพื้นที่พื้นสมุทรข้างเคียง ดังนั้น การก่อรูปของไซเมีย อีโต้ อี้ลู่ และ อินโด-แปซิฟิก จึงถือเป็นการปรับปรุงภูมิศาสตร์ใหม่ที่เข้าไปโยกขยับขอบเขตทวีปเอเชียในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ไซเมียเข้าไปขั้บให้มอลเขาสูงพื้นทวีปเอเชียกลายเป็นหน่วยอาณาบริเวณศึกษาที่โดดเด่นขึ้น ส่วนอีโต้ อี้ลู่ ก่อให้เกิดภูมิภาคเรขาคณิตที่ไหลไปตามระเบียบเศรษฐกิจที่ตัดผ่านเอเชีย ขณะที่การกำหนดอาณาเขตทางขอบตะวันตกสุดของอินโด-แปซิฟิกยังคงโยกขยับไปมาระหว่างการให้ภูมิภาคนี้ไปสิ้นสุดลงที่ดินแดนแถบอินเดียหรือจะขยายแนวเขตออกไปไกลถึงแอฟริกา

คำสำคัญ: เอเชีย, ไซเมีย, อีโต้ อี้ลู่ (หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง), อินโด-แปซิฟิก, ภูมิศาสตร์ภูมิภาค

ประเด็นปัญหา แนวคิดที่เกี่ยวข้องและวิธีวิจัย

เอเชียคือทวีปใหญ่ที่ประกอบด้วยโครงสร้างภูมิศาสตร์สลับซับซ้อน การแบ่งเอเชียออกเป็นภูมิภาคย่อย เช่น เอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือเป็นเขตภูมิศาสตร์ย่อย อาทิ กลุ่มบริเวณเทือกเขาหิมาลัย ที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ คงคา อิระวดี ฯลฯ จัดเป็นการแบ่งต่างๆ ไปตามขอบการศึกษาในแวดวงภูมิศาสตร์เอเชีย กระนั้นก็ดีในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 จนถึงหัวปัจจุบัน ได้เกิดกระแสแนวคิดที่สัมพันธ์คาบเกี่ยวกับเรื่องอาณาบริเวณศึกษา (Area Studies) และภูมิศาสตร์ภูมิภาค (Regional Geography) โดยแนวคิดนั้นส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและเชิงขอบเขตของภูมิศาสตร์เอเชีย กระแสแนวคิดที่ว่านั้นครอบคลุมเรื่องไซเมีย อัสโต อัสลู และอินโด-แปซิฟิก

แนวคิดแรกถูกผลักดันโดยกลุ่มนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาและภูมิศาสตร์วัฒนธรรมจนก่อให้เกิดชุดมโนทัศน์ที่ใฝ่มองที่สูงและเทือกเขาสูงที่ไล่เรียงปะติดปะต่อกันตรงพื้นทวีปเอเชียจนกลายเป็นหน่วยภูมิภาคใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แนวคิดที่สองเกิดจากข้อริเริ่มของจีนเพื่อพัฒนาโครงข่ายคมนาคมขนส่งที่พาดผ่าน ยุโรปเอเชีย (ยุโรปบวกเอเชีย) และแอฟริกา จนก่อให้เกิดภูมิภาคแยกย่อยรูปทรงเรขาคณิตที่วางตัวทับซ้อนโลจิสติกส์สายต่างๆ ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ที่ครอบคลุมทั้งพื้นทวีปและพื้นสมุทรเอเชีย แนวคิดที่สามมาจากการปรับมุมมองภูมิยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจการเมืองโลกตลอดจนรัฐอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในเขตมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก เช่น สหรัฐอเมริกา อินเดีย ฯลฯ จนทำให้เกิดอาณาบริเวณใหม่ที่ใหญ่โตกว่าเอเชีย-แปซิฟิก โดยวางจุดสนใจไปที่น่านทะเลเอเชียและขอบทะเลข้างเคียง

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการปรับรูปภูมิศาสตร์ (Geographic Adjustment) ของทวีปเอเชียซึ่งได้รับผลกระทบจากพลเคลื่อนไหวของสามแนวคิดที่กล่าวไปเบื้องต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการวิจัยลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่กว้างขวางแหลมคมขึ้นต่อการวิเคราะห์โครงสร้างภูมิประเทศและขอบเขตภูมิศาสตร์ใหม่ของเอเชีย

ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดภูมิศาสตร์ภูมิภาคมาเป็นกรอบวิเคราะห์หลัก วิชาภูมิศาสตร์ภูมิภาค คือ ภูมิศาสตร์แขนงหนึ่งที่ศึกษาเฉพาะดินแดนหรือภูมิภาคหรือหน่วยพื้นที่ขนาดใดขนาดหนึ่ง แล้วแต่จะมีกระบวนการศึกษาลึกซึ้งเพียงใด การศึกษาแนวนี้อาจอาศัยหลักเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์มาวิเคราะห์และพรรณนาสภาพดินแดนนั้นๆ โดยอาจไล่ตั้งแต่พื้นที่ขนาดเล็กไปจนถึงพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่น ภาคเหนือของไทย หรือภูมิภาคมรสมุเอเชีย (ไพบูลย์บุญไชย, 2550, น.2 ; ราชบัณฑิตยสถาน, 2523, น.690 ; รัศมี ภิบาลแทน, 2540, น.15 ; Robinson 1976)

จุดเด่นอย่างหนึ่งของภูมิศาสตร์ภูมิภาค คือ การแบ่งโลกออกเป็นทวีปต่างๆ เช่น ยุโรป เอเชีย แอฟริกา อเมริกา แล้วแบ่งออกเป็นภูมิภาคย่อยลงไปอีก อาทิ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยุโรปเหนือ แอฟริกาเหนือและอเมริกาใต้ เกณฑ์การจัดกลุ่มภูมิภาคอาจเกี่ยวโยงกับทำเลที่ตั้ง โครงสร้างภูมิประเทศ ภาษาชาติพันธุ์ วัฒนธรรมการเมืองการปกครอง ฯลฯ ทั้งนี้การแบ่งภูมิภาคต้องพิจารณาในหลายปัจจัย เช่น ต้องเข้าใจว่าอะไรทำให้ภูมิภาคแต่ละแห่งมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน อะไรเป็นลักษณะร่วมและยึดเหนี่ยวภูมิภาค ขอบเขตของภูมิภาคเริ่มและสิ้นสุดลงตรงไหน แต่ละภูมิภาคมีการแผ่ตัวหรือมีรูปทรงฐานแบบใด แล้วมีพื้นที่กายภาพแบบไหนเป็นตัวตัดแบ่งหรือกั้นกลางระหว่างภูมิภาคต่างๆ อาทิ เทือกเขาอูราลที่เป็นพรมแดนธรรมชาติระหว่างยุโรปกับเอเชีย (รัศมี ภิบาลแทน, 2540, น.44 ; สมชาย เดชะพรหมพันธุ์, 2524, น.1) อย่างไรก็ตาม แนวแบ่งเขตภูมิภาคมักไม่ใคร่คงที่ ทั้งนี้เมื่อสังคมแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา สภาพพื้นผิวภูมิประเทศและขอบเขต ภูมิศาสตร์ ก็ย่อมผันแปรไปด้วย เช่น การปรับปรุงการคมนาคมทำให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้นในพื้นที่ (รัศมี

ภิบาลแทน, 2540, น.51-52) โดยการเติบโตของเส้นคมนาคมถือเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาของชุมชน เมือง เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม หรืออาจเกิดจากการแผ่ขยายกำลังเชิงยุทธศาสตร์ของรัฐมหาอำนาจบนเวทีการเมืองโลก

ลักษณะของภูมิภาคจะประกอบไปด้วยสิ่งที่เหมือนหรือคล้ายกัน และหากนำไปเปรียบเทียบกับภูมิภาคข้างเคียง จะพอรู้ได้ว่าภูมิภาคหนึ่งเริ่มต้นสิ้นสุดที่ใดและภูมิภาคอื่นเริ่มต้นตรงไหน เช่น ในอียิปต์ แนวแบ่งเขตภูมิภาคจะเห็นชัดเจนระหว่างพื้นที่สีเขียว เขตชลประทานริมแม่น้ำไนล์กับเขตทะเลทรายที่แผ่กระจายถัดออกไปเป็นบริเวณกว้าง (รัศมี ภิบาลแทน, 2540, น.59) หรือทวีปเอเชียที่มีภูมิภาคอากาศ ประชากรและวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกับทวีปแอฟริกาโดยมีทะเลแดงเป็นแนวกั้น และหลักฐานเอเชียยังมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่มีขอบเขตแตกต่างจากแอฟริกาหากแต่ทั้งทวีปก็มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน

จุดเด่นอีกอย่างหนึ่งของวิชาภูมิศาสตร์ภูมิภาค คือ การวิเคราะห์และให้นิยามความหมายของคำว่า "ภูมิภาค" ภูมิภาค ภาค เขตหรือบริเวณ มาจากภาษาอังกฤษว่า "Region" หรือ "Area" ซึ่งหมายถึงเขตพื้นที่หนึ่งที่มีลักษณะบางอย่างที่แยกออกมาได้จากเขตพื้นที่อื่น การแยกออกจากกันเป็นภูมิภาคทำให้เห็นความเหมือนกันของลักษณะร่วมบางอย่างในเขตภูมิภาคหนึ่งและความแตกต่างระหว่างภูมิภาคนั้นกับภูมิภาคอื่น นอกจากลักษณะภูมิศาสตร์แล้ว ยังมีลักษณะอื่น เช่น ประวัติศาสตร์ การคมนาคมติดต่อ ระบบเศรษฐกิจ ฯลฯ เป็นตัวกำหนดจุดเด่นของแต่ละภูมิภาค (จักรชัย พงศ์ประยูร, 2532, น. 61 ; ไพบุลย์ บุญไชย, 2550, น. 4-5 ; รัศมี ภิบาลแทน, 2540, น.51-52)

Hartshorne (1939) ให้ความหมายภูมิภาคว่าหมายถึงพื้นที่บริเวณใดบริเวณหนึ่งที่มีที่ตั้งแน่นอนและมีลักษณะบางอย่างเด่นชัดแตกต่างจากบริเวณอื่นและมีเนื้อที่แผ่กว้างออกไปเท่าที่ลักษณะเฉพาะดังกล่าวจะขยายไปถึง ส่วน Murphy (1988) อธิบายว่า ภูมิภาคเป็นบริเวณที่กำหนดได้ ประกอบด้วยลักษณะเฉพาะต่างๆ ที่กระจายอยู่อย่างสม่ำเสมอและมีความสัมพันธ์กัน (รัศมี ภิบาลแทน, 2540, น.52) นอกจากนั้น นักภูมิศาสตร์ภูมิภาคยังพยายามหาเกณฑ์เพื่อใช้จัดแบ่งภูมิภาค อาทิ ทำเลที่ตั้งและภูมิประเทศซึ่งเน้นไปที่ลักษณะทางกายภาพและทางธรรมชาติของดินแดน เช่น ที่ราบ ที่สูง เทือกเขา ลุ่มแม่น้ำและทะเล (ทวี ทองสว่าง, 2543 ; สมชาย เดชะพรหมพันธุ์, 2524 ; Minshull, 1967)

ในแง่ระเบียบวิธีวิจัย งานวิจัยนี้หยิบยืมแนวคิดภูมิศาสตร์ภูมิภาคมาใช้อธิบายรูปสัณฐานและขอบเขตภูมิศาสตร์ทวีปเอเชียโดยเน้นไปที่ลักษณะทางกายภาพและทางธรรมชาติของดินแดน เช่น เขตภูมิประเทศแบบมวลเขาสูงใจกลางทวีป (Central Massifs) ที่แตกออกเป็นเขตชุมเขา เขตที่สูงต่างๆ โดยผู้วิจัยมุ่งพิจารณาว่าแนวภูมิประเทศที่คดเคี้ยวนี้มีขอบเขตแผ่ไปถึงบริเวณใดบ้าง มีลักษณะเฉพาะอย่างไร แล้วการก่อรูปขยายตัวของแนวคิดโซเมีย อี้ได้ อี้ลู่ และ อินโด-แปซิฟิก ได้เข้าไปทำให้รูปร่างภูมิศาสตร์เอเชียหรือแนวแบ่งภูมิภาคย่อยของเอเชียมีลักษณะเปลี่ยนแปลงหรือแปรรูปโยกยับไปอย่างไร กระนั้นก็ตาม ด้วยกระแสขยายตัวของทั้งสามแนวคิด ที่ล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กับมิติอื่น เช่น วัฒนธรรม ยุทธศาสตร์ และการเมืองระหว่างประเทศ (นอกเหนือไปจากเรื่องภูมิศาสตร์กายภาพ) การหยิบยืมองค์ความรู้หลายแขนงผ่านแนวทางสหวิทยาการหรือพหุศาสตร์ (Interdisciplinary Approach) ก็ถูกดึงมาใช้ในการวิเคราะห์อธิบายเนื้อหาตลอดงานวิจัยนี้ เพื่อสร้างมุมมองที่ลุ่มลึกรอบด้านขึ้นเกี่ยวกับการปรับรูปภูมิศาสตร์เอเชีย

ผู้วิจัยนำฐานข้อมูลจากหนังสือ งานวิจัย บทความวิชาการและบทวิเคราะห์ของผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิศาสตร์เอเชีย ตลอดจนงานด้านโซเมีย อี้ได้ อี้ลู่ และ อินโด-แปซิฟิกเข้ามารวบรวมประกอบสร้างขึ้นเป็นชุดเนื้อหา พร้อม

อาศัยการพิจารณาทำเลที่ตั้งและแนวอาณาเขตผ่านแผนที่และข้อเท็จจริงภูมิศาสตร์ในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเอเชีย จากนั้นจึงจัดแยกแยะข้อมูลที่ได้ศึกษาออกเป็นหมวดหมู่โดยแบ่งออกเป็นชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์แบบดั้งเดิมของทวีปเอเชียกับชุดความรู้ใหม่ที่แสดงให้เห็นถึงพลวัตการปรับปรุงภูมิศาสตร์เอเชียในศตวรรษที่ 21 อันเกิดจากกระแสแนวคิดโซเมีย อี้ได้ อี้ลู่ และ อินโด-แปซิฟิก

สำหรับผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเริ่มต้นด้วยการฉายภาพโครงสร้างและขอบเขตภูมิศาสตร์พื้นฐานของทวีปเอเชียก่อน จากนั้นจึงนำเสนอข้อค้นพบเกี่ยวกับจุดเด่นของการปรับปรุงภูมิศาสตร์เอเชียที่เกิดจากพลังโซเมีย อี้ได้ อี้ลู่ และ อินโด-แปซิฟิก ตามลำดับ แล้วปิดท้ายด้วยการสรุปผลวิจัย

โครงสร้างและขอบเขตภูมิศาสตร์ทวีปเอเชีย

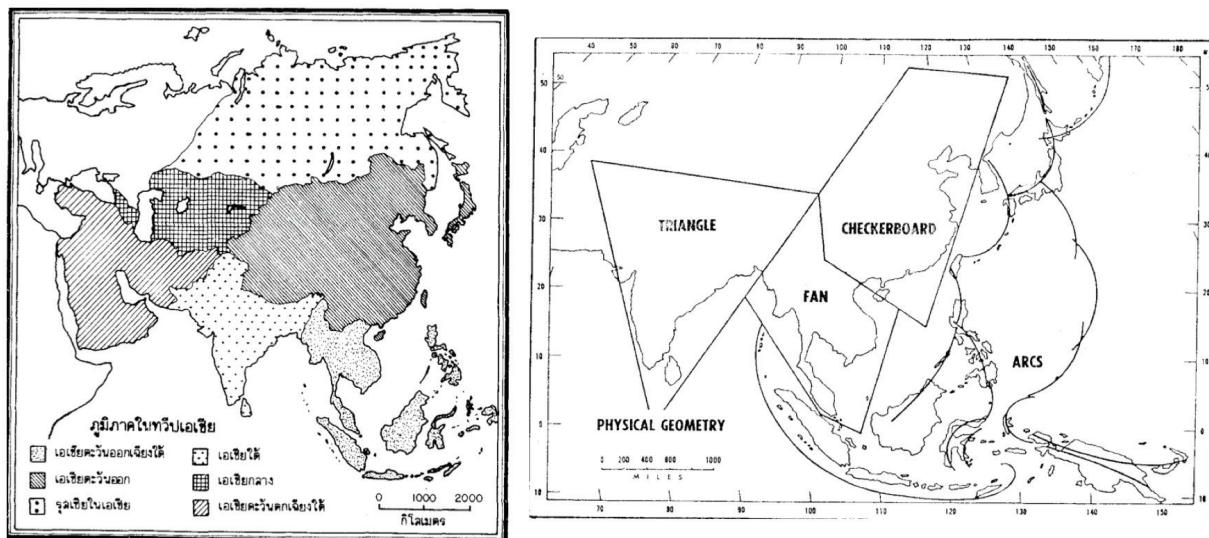
ทวีปเอเชียนับว่ามีเนื้อที่ที่กว้างขวางกว่าทุกทวีปในโลก ขนาดเนื้อที่ทั้งทวีปเอเชียมีอยู่ประมาณหนึ่งในสามของเนื้อที่ทั้งหมดบนพื้นโลก ทิศเหนือติดต่อกับมหาสมุทรอาร์กติก ทิศตะวันออกติดต่อกับมหาสมุทรแปซิฟิกและทะเลต่างๆ เช่น ทะเลเบริง ทะเลญี่ปุ่น ทะเลเหลือง และทะเลจีนใต้ ทิศใต้ติดต่อกับมหาสมุทรอินเดีย ทะเลและอ่าวต่างๆ ได้แก่ ทะเลอาหรับ อ่าวเบงกอล อ่าวเปอร์เซียและอ่าวเอเดน ส่วนทิศตะวันตกจรดทะเลแดงและบางส่วนของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนอันเป็นแนวคั่นระหว่างทวีปเอเชียกับทวีปแอฟริกา กอปรกับมีเทือกเขาคอเคซัส เทือกเขาคอเคซัส ทะเลเอเดียนและทะเลดำเป็นย่านพรมแดนธรรมชาติระหว่างเอเชียกับยุโรป (Ginberg, 1959 ; Tirtha, 2001)

ทวีปเอเชียถูกจัดแบ่งแยกย่อยได้หลายแบบ หากนำลักษณะทางกายภาพ โดยเฉพาะทิศและทำเลที่ตั้งเข้าไปผสมกับลักษณะประชากร ขนบธรรมเนียมประเพณี เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ ทวีปเอเชียประกอบไปด้วยหกภูมิภาคหลัก (รัศมี ภิบาลแทน, 2540, น. 9-10) คือ

1. เอเชียตะวันออก (East Asia) หรือ เอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast Asia)
2. เอเชียใต้ (South Asia)
3. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia)
4. เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ (Southwest Asia)
5. เอเชียกลาง (Central Asia) และ
6. เอเชียเหนือ (North Asia) หรือ รัสเซียเอเชีย (Russia Asia)

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกมีอาณาเขตหลักครอบคลุมจีนแผ่นดินใหญ่ มองโกเลีย ไต้หวัน ฮองกง มาเก๊า ญี่ปุ่น เกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ ส่วนเอเชียใต้ ได้แก่ อินเดีย บังกลาเทศ ปากีสถาน ศรีลังกา มัลดีฟส์ และดินแดนในเขตเทือกเขาหิมาลัย อาทิ เนปาล ภูฏาน ส่วนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วยพื้นที่ในเมียนมา ไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์และติมอร์ตะวันออก ขณะที่เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ครอบคลุมพื้นที่ในตะวันออกกลาง (Middle East) เช่น ซีเรีย เลบานอน อิสราเอล อิรัก อิหร่าน คูเวต โอมาน ซาอุดีอาระเบีย รวมถึงพื้นที่ในตุรกีและอัฟกานิสถาน ส่วนเอเชียกลาง ได้แก่ แผ่นดินในเติร์กเมนิสถาน ทาจิกิสถาน อุซเบกิสถาน คีร์กีซสถาน คาซัคสถาน ตลอดจนดินแดนระหว่างทะเลดำกับทะเลสาบแคสเปียน ซึ่งกินอาณาเขตประเทศจอร์เจีย อาร์เมเนียและอาเซอร์ไบจาน¹ สำหรับเอเชียเหนือ ได้แก่ ประเทศรัสเซียที่ตั้งอยู่ทางฟากตะวันออกของเทือกเขาคอเคซัสและดินแดนไซบีเรียทั้งหมด

1 การแบ่งกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้และเอเชียกลางอาจมีความแตกต่างกันบ้าง เช่น ประเทศจอร์เจีย อาร์เมเนียและอาเซอร์ไบจานที่บางครั้งก็ถูกจัดกลุ่มให้เข้าไปอยู่ในภูมิภาคเอเชียกลาง แต่บางครั้งก็ถูกพิจารณาว่าอยู่ในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ หรือกรณีประเทศอัฟกานิสถาน ที่บางครั้งก็ถูกใส่เข้าไปในภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ หรือในเอเชียใต้ หรือในเอเชียกลาง แต่ในบางครั้งก็กลับถือกันว่าอัฟกานิสถานเป็นดินแดนกึ่งกลางที่เชื่อมโยงทั้งเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ เอเชียใต้และเอเชียกลาง

แผนที่ 1 (ซ้าย): การแบ่งทวีปเอเชียออกเป็นหกภูมิภาคย่อย

ที่มา: จาก *ภูมิภาคศึกษา* (น.10), โดย รัศมี ภิบาลแทน, 2540, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

แผนที่ 2 (ขวา): เอเชียในรูปทรงเรขาคณิตสี่แบบตามลักษณะกายภาพ

ที่มา: จาก *Asia, East by South* (p.125),

โดย Spencer, J.E. and Thomas, W.L., 1971, John Wiley & Sons.

ในอีกมุมหนึ่ง หากพิจารณาลักษณะกายภาพผ่านรูปทรงเรขาคณิต สามารถจำแนกทวีปเอเชียออกเป็นสี่อาณาบริเวณหลัก (Spencer & Thomas, 1971, p.125) คือ

1. อาณาบริเวณรูปสี่เหลี่ยมคางหมู (Checkerboard) ได้แก่ บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในจีน มองโกเลีย บางส่วนของคาบสมุทรเกาหลีและไซบีเรียของรัสเซีย
2. อาณาบริเวณรูปพัด (Fan) ได้แก่ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ครอบคลุมเมียนมา ไทย ลาว เวียดนาม ตลอดจนส่วนที่เป็นคาบสมุทรมาลายู
3. อาณาบริเวณรูปสามเหลี่ยม (Triangle) ได้แก่ เขตเอเชียใต้ในประเทศอินเดีย ศรีลังกา ปากีสถาน บังกลาเทศ รวมถึงทิเบตและแนวเทือกเขาหิมาลัย และ
4. อาณาบริเวณรูปโค้ง (Arcs) ที่กินพื้นที่หมู่เกาะต่างๆ นับจากฟากตะวันตกของเมียนมาผ่านอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ แล้ววกตัวขึ้นเหนือไปญี่ปุ่น

ทวีปเอเชียมีลักษณะภูมิประเทศหลายแบบครอบคลุมทั้งที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบสูง ภูเขาและหมู่เกาะ โดยมีเขตภูมิประเทศแยกย่อยจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น

1. เขตมวลเขาสูงใจกลางทวีป (Central Massifs) ได้แก่บริเวณที่สูงและวงภูเขาที่เชื่อมต่อกันทั้งในเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงบางส่วนของเอเชียเหนือ ในเขตนี้พบการก่อตัวของแนวภูเขาโค้งตัว (Folded Mountains) ที่มีอายุเก่าแก่ตั้งแต่ยุคพาเลโอโซอิก (Paleozoic) และไทรแอสซิก (Triassic) โดยแบ่งเป็นเขตภูมิประเทศ อาทิ (1.1) เขตชุมเขাপามิร์ (Pamir Knot) เป็นศูนย์กลางของแนวภูเขาต่างๆ ในเอเชีย โดยจากปมเขานี้จะมีเทือกเขากระจายออกไปเกือบรอบทิศ เช่น เทือกเขาเทียนชาน เทือกเขาคุนลุน เทือกเขาฮินดูกูช

และเทือกเขาสุไลมาน (1.2) เขตที่สูงทิเบต (Tibetan Highlands) มีลักษณะเป็นภูเขาที่อยู่ระหว่างที่ราบสูง (Intermountain Plateau) หรือเป็นที่ราบสูงที่ตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาสองด้าน ได้แก่ เทือกเขาเทียนชานและเทือกเขาคุนลุน และ (1.3) เขตที่สูงตะวันออก (Eastern Highlands) มีลักษณะเป็นแนวภูเขาสลับที่ราบระหว่างเทือกเขา ทอดตัวตั้งแต่เมียนมา ไทย อินโดจีน จีนตะวันออกไปจนถึงตอนเหนือของคาบสมุทรเกาหลี

2. เขตระบบวงโค้งอัลไพน์ หิมาลัยและหมู่เกาะ (Alpine Himalayan Island Arc System) เป็นเขตภูเขายุคใหม่เริ่มตั้งแต่เทือกเขาในอิหร่านผ่านอินเดีย ตีอ้อมลงมาทางหมู่เกาะอินโดนีเซีย ไค้ขึ้นไปหมู่เกาะฟิลิปปินส์ เกาะไต้หวัน แล้วไปจดเกาะแซคาไลน์เข้าสู่อะแลสกา โดยมีรูปสัณฐานเป็นแนวโค้งที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่กับพื้นสมุทรพร้อมมีการก่อตัวของแผ่นดินไหวและการปะทุของภูเขาไฟ แบ่งเป็นเขตภูมิประเทศย่อย อาทิ (2.1) แถบในของมวลเขาสูง (Inner Belt of Massifs) ได้แก่ บริเวณบางส่วนของหมู่เกาะอินโดนีเซียและเกาะญี่ปุ่น ประกอบด้วยเกาะแก่งต่างๆ ซึ่งเป็นภูเขาที่จมลงไปได้ท้องทะเลแล้วโผล่ขึ้นมาบนพื้นเกาะและมีภูมิประเทศที่ขรุขระ (2.2) แถบนอกของวงภูเขาโค้งตัวและภูเขาไฟ (Outer Belt of Folding and Volcanoes) เป็นแนวเกาะในอินโดนีเซีย บอร์เนียว ฟิลิปปินส์ เรื่อยไปจนถึงหมู่เกาะอาลิวเชียน เกาะเหล่านี้เป็นแนวภูเขาโค้งตัว มีเทวลิขานานกันไป และมีภูเขาไฟคุกรุ่นอยู่หลายแห่ง ภูเขาไฟที่ระเบิดรุนแรง คือ ครากะตั่ว (Krakatoa) ซึ่งอยู่ระหว่างเกาะชวากับสุมาตรา

ภูเขาและพื้นราบสำคัญของเอเชีย นับว่ามีความหลากหลายซับซ้อน ยกตัวอย่างเช่น อาณาบริเวณภูเขาที่ประกอบด้วยเทือกเขาสูงจำนวนมากสลับกับที่ราบสูงระหว่างภูเขา เทือกเขาเหล่านี้แยกจากจุดชุมทางขนาดใหญ่ที่เรียกว่าชุมเขาปามีร์ โดยแนวเขาแยกกระจายแตกแขนงออกไปตามทิศต่างๆ ดังนี้

1. แนวที่ทอดไปทางตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เทือกเขาหิมาลัย โดยต่อแนวเทือกเขาหิมาลัยจะเป็นเทือกเขาน้อยใหญ่แผ่ขยายลงไปทางใต้ผ่านเข้าเมียนมาซึ่งเรียกว่าเทือกเขาอาระกัน ต่อจากแนวเขาดอนนี้จะมีสายภูเขาแยกออกมาอีก คือ ภูเขาในเกาะอันดามัน นิโคบาร์ สุมาตราและชวา ภูเขาในภาคเหนือของประเทศไทย ภูเขา马拉雅ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของแหลมมลายู และภูเขาอันนัมที่อยู่ระหว่างดินแดนลาวกับเวียดนาม

2. แนวที่ทอดไปทางตะวันออก เช่น เทือกเขาคุนลุน เทือกเขานานชางและที่ราบสูงทิเบต

3. แนวที่ทอดไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น เทือกเขาเทียนชานที่มีแนวต่อเข้าไปในมองโกเลีย

4. แนวที่ทอดไปทางตะวันตก ซึ่งประกอบด้วยเทือกเขาสองแนว คือ เทือกเขาสุไลมานและเทือกเขาฮินดูกูชซึ่งเป็นพรมแดนธรรมชาติระหว่างอัฟกานิสถานกับปากีสถาน

ส่วนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ถือได้ว่าเอเชียเป็นทวีปที่เต็มไปด้วยลุ่มน้ำอันอุดมสมบูรณ์หลายแห่งซึ่งเกิดจากการทับถมของโคลนตมและดินตะกอนที่เอื้อหนุนต่อระบบเกษตรกรรมและการตั้งถิ่นฐานประชากร เขตลุ่มน้ำสำคัญ อาทิ ลุ่มแม่น้ำฮวงโห แยงซีเกียงไนจีน ลุ่มแม่น้ำโขง อิระวดี และเจ้าพระยาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ลุ่มแม่น้ำสินธุ คงคาและพรหมบุตรในเอเชียใต้²

2 การพรรณนาโครงสร้างภูมิประเทศเอเชียตามหัวข้อที่ 1 (เขตมวลเขาสูงใจกลางทวีป) หัวข้อที่ 2 (ระบบวงโค้งอัลไพน์ หิมาลัยและหมู่เกาะ) ตลอดจนรายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับแนวเทือกเขาและที่ราบลุ่มแม่น้ำ ผู้วิจัยเรียบเรียงจากงานวิชาการด้านภูมิศาสตร์เอเชียของ ทวี ทองสว่าง (2543) วิสสุตา นาคทัต (2521) วรณีย์ พุทธาภูมิไกร และ ทวี ทองสว่าง (2520) รัตมี ภิบาลแทน (2540) สมชาย เดชะพรหมพันธุ์ (2524) Cressey (1951) และ Ginberg (ed.) (1959)

ภูมิภาคแยกย่อยบางแห่งในเอเชียมักเต็มไปด้วยความละเอียดซับซ้อนของภูมิประเทศ เช่น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อยู่ในโครงสร้างภูมิประเทศของทวีปเอเชียสองเขต ได้แก่ เขตมอลเขาสูงใจกลางทวีป ที่แตกออกเป็นเขตที่สูงตะวันออก กับเขตระบบวงโค้งอัลไพน์ หิมาลัยและหมู่เกาะซึ่งเชื่อมทับทั้งเขตแถบในของมอลเขาสูง และเขตแถบนอกของวงภูเขาโค้งตัวและภูเขาไฟ โดยยังแบ่งโครงสร้างภูมิประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็นอีกสองเขตย่อย ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นแผ่นดินใหญ่หรือพื้นทวีปกับส่วนที่เป็นหมู่เกาะหรือพื้นสมุทร ในพื้นแผ่นดินใหญ่จะมีชุมเขายูนนาน (Yunnan Knot) ซึ่งเป็นจุดรวมภูเขาสูงที่มีกลุ่มเทือกเขาแนวยาวที่เปรียบเสมือนที่พืดที่แยกกระจายลงมาทางใต้โดยมีลักษณะทอดตัวไล่ลงมาจากมณฑลยูนนานของจีนเข้าสู่ภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างแนวภูเขาเหล่านี้ปรากฏที่ราบลุ่มแม่น้ำสลับกันไปมา เช่น บางส่วนของลุ่มแม่น้ำอิรวดีที่อยู่ระหว่างแนวเทือกเขาอาระกันกับแนวเทือกเขาพะโค ลุ่มแม่น้ำสะโตงที่อยู่ระหว่างแนวเทือกเขาพะโคกับที่ราบสูงฉาน และลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่ถูกขนาบด้วยทิวเขาถนนธงชัยกับเทือกเขาเพชรบูรณ์และดงพญาเย็น อันเป็นขอบกั้นระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนกลางกับที่ราบสูงโคราช ส่วนในพื้นที่สมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วยแนวภูเขาโค้งด้านในและด้านนอกที่มีทั้งส่วนที่ต่อขยายมาจากภูเขาอาระกันในเมียนมาแล้วจมหายลงไปในมหาสมุทรอินเดียจนโผล่เป็นทิวหมู่เกาะอันดามัน นิโคบาร์ ในอินเดีย ทิวเขาบาริซานในเกาะสุมาตรา บาหลี ฟลอเรสและหมู่เกาะเซเลเบส กับส่วนที่เป็นแนวเกาะที่อยู่ปากตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะสุมาตรา คือ หมู่เกาะนิฮัสและหมู่เกาะเมนตาเวอี ซึ่งทอดตัวเป็นทิวเขาได้นำไปเชื่อมประกบกับชายฝั่งทางใต้ของเกาะชวา เกาะซุมบา เกาะติมอร์ แล้วโค้งไปถึงหมู่เกาะในฟิลิปปินส์และเอเชียตะวันออกเฉียงใตตรงย่านมหาสมุทรแปซิฟิก (รัศมี ภิบาลแทน, 2540, น. 194-202 ; Fisher, 1964 ; Gupta (ed.), 2005)

ภูมิศาสตร์ทวีปเอเชียยังถูกผนวกจัดวางร่วมกับน่านมหาสมุทรแปซิฟิกจนก่อเกิดเป็นเขตภูมิศาสตร์ใหม่ที่เรียกว่า "เอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific)" ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ออสเตรเลีย โอเชียเนีย และรวมบางส่วนของเอเชียเหนือ อเมริกาเหนือ อเมริกากลางและอเมริกาใต้ในส่วนที่ติดกับมหาสมุทรแปซิฟิก หรือหากนำมหาสมุทรแปซิฟิกมาเป็นศูนย์กลางภูมิศาสตร์ที่เรียกกันว่า "ภูมิภาคแปซิฟิก (Pacific Region)" พื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะเป็นเขตภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่ตรงขอบตะวันตกของแปซิฟิก ส่วนออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ รวมถึงหมู่เกาะในแปซิฟิก เช่น ไมโครนีเชีย เมลานีเชีย โพลินีเชียและฮาวาย จะเป็นดินแดนตอนใต้และตอนกลางของภูมิภาคแปซิฟิก ขณะที่สหรัฐอเมริกา แคนาดา อเมริกากลาง และประเทศในอเมริกาใต้อย่างโคลอมเบีย เอกวาดอร์ เปรูและชิลี คือเขตภูมิศาสตร์ตะวันออกของมหาสมุทรแปซิฟิก (Chan 1993, pp.2-4)

ในทำนองเดียวกัน หากนำบางส่วนของเอเชียได้เข้าไปรวมกับมหาสมุทรอินเดีย ก็ก่อเกิดเป็นภูมิภาคแยกย่อย โดยเฉพาะ "ภูมิภาคเบงกอล (Bengal Region)" ที่ประกอบไปด้วย

1. มลรัฐทางตะวันออกของอินเดียที่มีชายฝั่งติดอ่าวเบงกอลปากตะวันตกหรือที่เรียกกันว่า "เบงกอลตะวันตก (West Bengal)" (Bose, 1968)
2. อาณาเขตประเทศบังกลาเทศที่ติดกับอ่าวเบงกอลปากตะวันออกหรือที่เรียกกันว่า "เบงกอลตะวันออก (East Bengal)" ซึ่งคลุมเขตสามเหลี่ยมปากแม่น้ำคงคาและพรหมบุตรที่ไหลลงอ่าวเบงกอลตลอดจนเขตภูเขาจิตตะกองและพรมแดนระหว่างบังกลาเทศ อินเดียและเมียนมา (Rashid, 1977)
3. ตัวผืนน้ำอ่าวเบงกอลที่ห้อมล้อมไปด้วยฝั่งตะวันออกของอินเดีย บังกลาเทศ ศรีลังกา หมู่เกาะอันดามัน นิโคบาร์ของอินเดีย ตลอดจนทะเลอันดามันพร้อมเขตชายฝั่งในเมียนมาและไทย รวมถึงส่วนตะวันตกเฉียงเหนือ

ของเกาะสุมาตราในอินโดนีเซีย (Ittekkot et al., 1991)

"โซเมีย" กับการปรับรูปภูมิศาสตร์ใหม่ของเอเชีย

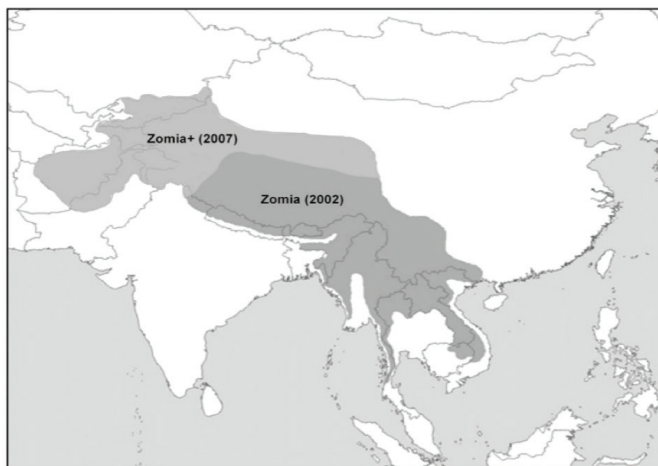
บริเวณพื้นที่สูงตามกลุ่มเทือกเขาในทวีปเอเชียที่เรียกกันว่า โซเมีย (Zomia)³ มีอาณาเขตภูมิศาสตร์แผ่ไปถึงดินแดนใดบ้างของเอเชีย นับเป็นคำถามพื้นฐานที่น่าสนใจในบทความของ Willem Van Schendel นักวิชาการชาวดัตช์ เมื่อปี ค.ศ. 2002 โซเมียมีขอบเขตภูมิศาสตร์ ตั้งแต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบนไปจนถึงทิเบตและบางพื้นที่ในเอเชียกลางและเอเชียตะวันออก ถือเป็น หน่วยอาณาบริเวณที่เข้าไปครอบคลุมทับพรมแดนดั้งเดิมที่ใช้แบ่งเขตภูมิภาคเอเชียกลาง เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁴ ออกจากกันต่อมาในปี ค.ศ. 2007 Van Schendel ตั้งใจที่จะขยายพื้นที่โซเมียออกไปถึงปากีสถาน อัฟกานิสถานและเขตตะวันตกของเอเชียกลาง ทั้งนี้เพราะส่วนขยายดังกล่าวมีแนวเทือกเขาที่เชื่อมต่อกับส่วนแกนเดิมที่เป็นขุนเขาในทิเบตและภาคเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันที่จริง Van Schendel อาจใช้แถบภูมิภาคเทือกเขาฮินดูกูช-หิมาลัย (Hindu Kush–Himalayan Region) ที่พาดผ่าน อัฟกานิสถาน ปากีสถาน บังคลาเทศ เนปาล ทิเบต ภูฏาน จีน อินเดีย เมียนมาเป็นจุดเน้นหลักในการกำหนดเขตภูมิศาสตร์โซเมีย (Michaud, 2010, pp. 187-199) ภาพโครงเขาคอนกรีต-หิมาลัย เคยถูกนำเสนอตั้งแต่ห้วง ทศวรรษ 1980 โดยกลุ่มเครือข่ายนักพัฒนาที่มีฐานปฏิบัติการในเนปาลซึ่งเรียกกันว่ากลุ่ม ICIMOD (International Centre for Integrated Mountain Development) ถึงแม้ว่าโครงร่างภูมิศาสตร์ฉบับนี้จะไม่ได้รับความสนใจนักในวงวิชาการแต่ถือเป็นหลักฐานที่แสดงต้นเค้าการถือกำเนิดของโซเมียในฐานะหน่วยภูมิศาสตร์ หรือหน่วย อาณาบริเวณใหม่แห่งเอเชีย

หลักคิดของ Van Schendel ก่อผลกระทบต่อการแบ่งภูมิภาคในทวีปเอเชีย โดยเฉพาะเอเชียกลาง เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้เพราะเขตโซเมียที่กุ่มย่านภูเขาและที่สูงได้ตั้งตระหง่านครอบคลุมภูมิภาคทั้งสี่แห่งพอดี พุดอีกแง่ โซเมียของ Van Schendel ได้สลายทั้งพรมแดนรัฐชาติและพรมแดนภูมิภาคแยกย่อยในเอเชียจนก่อให้เกิดเป็นหน่วยอาณาบริเวณใหม่ที่มีคุณลักษณะเฉพาะตัวโดยวางจุดเน้นหลักไปที่เขตที่สูงเอเชีย (Asian Highlands) ซึ่งโยงเอาเอเชียกลาง เอเชียตะวันออก เอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาวิเคราะห์ร่วมกันผ่านการวางตัวของกลุ่มเทือกเขาที่แผ่ขยายครอบคลุมทั้งสี่ภูมิภาค แต่ในอีกมุมหนึ่งขอบเขตโซเมียก็อาจไม่ใช่พื้นที่ใหม่ที่เข้าไปก่อความเปลี่ยนแปลงต่อการวิเคราะห์โครงสร้างภูมิศาสตร์กายภาพเอเชียแบบเข้มข้นรุนแรงนัก ทั้งนี้เพราะโครงร่างโซเมียตั้งอยู่ในแนวพื้นที่เดียวกันกับ 1) เขตมวลเขาสูงใจกลางทวีปที่แบ่งแยกย่อยออกเป็นหลายเขตภูมิประเทศ เช่น เขตซุมเขปาร์มี เขตที่สูงทิเบตและเขตที่สูงตะวันออก รวมถึงมีพื้นที่ทับทับกับ 2) เขตระบบวงโค้งอัลไพน์ หิมาลัยและหมู่เกาะ (เฉพาะในส่วนที่เป็นที่สูงและภูเขา) ซึ่งพาดผ่านบางส่วนของอินเดีย บังคลาเทศและเมียนมา เขตภูมิศาสตร์ทั้งสองแห่งนี้นับเป็นหน่วยดินแดนที่ถูกรับรู้กันแพร่หลายในวงวิชาภูมิศาสตร์ภูมิภาคเอเชียอยู่ก่อนแล้ว อย่างไรก็ตาม แนวมองของ Van Schendel ได้ช่วยให้เขตภูมิศาสตร์ทั้งสองถูกผนวกบูรณาการแบบเด่นชัดขึ้นภายใต้ชั้นทสิมาโซเมีย

3 "โซเมีย" เป็นคำยืมมาจากคำพื้นเมืองในกลุ่มภาษาทิเบต-พม่า โดยเฉพาะในสังคมชนเผ่าชิน แปลว่า คนบนที่สูง (Highlander) ทั้งนี้ก็เพื่อนำเสนอลักษณะกายภาพของพื้นที่ที่มีความจำเพาะเจาะจงและก็เพื่อสร้างกรอบวิเคราะห์ที่ใหม่ ๆ ในแวดวงอาณาบริเวณศึกษาหรือภูมิภาคศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่เขตที่สูงในเอเชีย/เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

4 Jean Michaud (2010, 3) ได้อ้างบทสนทนาพูดคุยระหว่างเขากับ Van Schendel โดยเขาระบุว่าหลังจากวงอภิปรายวิชาการร่วมกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหิมาลัยศึกษา Van Schendel ได้แสดงความตั้งใจที่จะขยายขอบเขตโซเมียให้ไปไกลถึงอัฟกานิสถานและเอเชียกลาง หากแต่เหตุผลเบื้องลึกและคำอธิบายที่ละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่ปรากฏแน่ชัด ทั้งนี้เพราะ Van Schendel ยังไม่ตีพิมพ์ผลงานเกี่ยวกับส่วนขยายดังกล่าวของโซเมีย หากแต่ Michaud ก็ทำให้เกิดความชัดเจนขึ้นระหว่างโซเมียส่วนแกนกับโซเมียส่วนขยายโดยพิมพ์คำว่า Zomia (2002) กับ Zomia+ (2007) แทนโซเมียแกนและโซเมียขยายของ Van Schendel

ต่อมาในปี ค.ศ. 2009 Jame C.Scott ได้พิมพ์หนังสือเรื่อง “The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia” โดยอธิบายรูปแบบประชากรและอารยธรรมในเขตไฮเมียนได้ลุ่มลึกมีระบบระเบียบพร้อมระบุร่างกายภูมิศาสตร์ไฮเมียนว่าเป็นขอบเขาที่พุ่งจากที่สูงในเวียดนามกลางแล้ววิ่งไปทางตะวันตกผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พื้นที่เปียและตีเข้าจรดภาคอีสานอินเดียรวมถึงผ่าทะเลมณฑลจีน เช่น ยูนนานและเสฉวน Scott มองว่าไฮเมียนคือพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์หลายประการ เช่น เป็นเขตภูเขาที่สูงจากระดับน้ำทะเล 300 เมตรขึ้นไป เป็นชายขอบที่ไกลจากศูนย์กลางอำนาจรัฐในพื้นที่ราบ ผู้คนมักเป็นชนภูเขาที่อยู่กระจัดกระจายตามแนวตะเข็บพรมแดนรัฐชาติ ซึ่งว่ากันว่ามีมากกว่า 100 ล้านคนรวมถึงเป็นกลุ่มคนที่มีประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์วัฒนธรรมเฉพาะที่เน้นต่อต้านส่วนกลางหรือหลบหนีหนีแยกจากการแผ่อำนาจขึ้นมาของรัฐพื้นที่ราบ (Scott, 2009) เขาพบว่าการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในแถบนี้มีการกระจายตัวสูงเมื่อเทียบกับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ นอกจากนี้ พื้นที่ป่าสูงชันในไฮเมียนยังทำให้รูปแบบ เกษตรกรรมมีลักษณะแบบยังชีพโดยใช้วิธีหักร้างถางเผา (Slash-and-Burn) และการเกษตรแบบย้ายที่ (Shifting Cultivation) เป็นหลัก (จักรกริช สังขมณี, 2554, น.177-178)

แผนที่ 3 (ซ้าย): ไฮเมียนตามมโนทัศน์ของ Scott ที่เน้นมวลเขาสูงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ที่มา: จาก *The Art of not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia* (p.17),
โดย Scott, J.C., 2009, Yale University Press.

แผนที่ 4 (ขวา): ไฮเมียนตามมโนทัศน์ของ Van Schendel ซึ่งมีไฮเมียนส่วนเดิมกับส่วนขยายใหม่
ที่มา: จาก “*Editorial: Zomia and Beyond*”
โดย Michaud, J., 2010, Journal of Global History, 5(2), 187-214.

Scott ยังได้เทียบขัณฑสีมาไฮเมียนว่ามีค่าเท่ากับ “Southeast Asian Massif” หรือ “มวลเขาสูงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” จากกรณีดังกล่าว ไฮเมียนในมุมมองของ Scott จึงมีขนาดเล็กกว่าไฮเมียนตามมุมมองของ Van Schendel โดยขณะที่ Van Schendel เน้นย้ำไปที่ไฮเมียนที่มีทั้งส่วนแกนและส่วนขยาย (ปากีสถาน อัฟกานิสถาน และเขตตะวันตกของเอเชียกลาง) Scott กลับมุ่งเน้นไปที่ไฮเมียนส่วนแกนเพียงอย่างเดียว นั่นคือดินแดน “South-

east Asian Massif”

“Southeast Asian Massif” เป็นคำที่เคยถูกใช้ในงานบรรณาธิการของ Jean Michaud นักภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและนักมานุษยวิทยาผู้เชี่ยวชาญเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน Michaud (2000) อธิบายว่าดินแดนแถบนี้เป็นถิ่นฐานมนุษย์ซึ่งตั้งอยู่ในเขตตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่ปเอเชีย ซึ่งไม่เพียงแต่คลุมที่สูงในภาคเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น แต่ยังกุ่มพื้นที่ทับซ้อนของ 10 ประเทศในเอเชีย เช่น จีนตะวันตกเฉียงใต้ อินเดียตะวันออกเฉียงเหนือ เบงกอลตะวันออกหรือบังคลาเทศ รวมถึงขอบเขาในเมียนมา ไทย เวียดนาม ลาว หรือแม้กระทั่งกัมพูชา ต่อมาในปี ค.ศ. 2010 Michaud ได้ทบทวนขอบเขตภูมิศาสตร์เอเชียที่เคยถูกเสนอโดย Van Schendel และ Scott จนเขาสามารถสรุปได้ว่าจริงๆ แล้ว โซเมียเกิดจากการผนวกรวมเอาสองพื้นที่สำคัญของเอเชียไว้ด้วยกัน ได้แก่ 1) Southeast Asian Massif (SAM) หรือ มวลเขาสูงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามจุดเน้นของ Scott และ 2) Hindu Kush–Himalayan Region (HKH) หรือ ภูมิภาคเทือกเขาฮินดูกูช-หิมาลัยตามจุดเน้นของ Van Schendel หรือถ้าเขียนให้เป็นสมการแบบง่ายตามมุมมองผู้วิจัยจะได้ความว่า $Zomia = HKH + SAM$

การประกอบบูรณาการเข้าหากันของ HKH กับ SAM ยังทำให้โซเมียแบ่งออกเป็นอาณาบริเวณแยกย่อยที่ละเอียดขึ้นอีกสามแห่ง คือ 1) มวลเขาสูงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2) มวลเขาสูงหิมาลัย และ 3) มวลเขาสูงในเอเชียกลาง (Michaud 2010, pp. 187, 203)

การจัดแบ่งพื้นที่ภูมิศาสตร์ตามที่กล่าวมาคือพลวัตตัวตนภูมิศาสตร์โซเมียซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าโซเมียเป็นหน่วยภูมิศาสตร์ขนาดใหญ่ที่เป็นผลลัพธ์จากการปรับรูปภูมิศาสตร์เอเชียอันเกิดจากการควมรวมแนววิเคราะห์ของ Van Schendel, Scott และ Michaud จนก่อเกิดเป็นขั้วทศสี่มาหลักที่ทะลุทะลวงขอบรัฐชาติและขอบภูมิภาคย่อยบนทวีปเอเชียซึ่งในที่สุดแล้วได้ผลักดันให้เทือกเขาและที่สูงเอเชียกลายเป็นหน่วยอาณาบริเวณที่ทรงพลังขึ้นต่อกระบวนการระบุโครงสร้างขอบเขตภูมิศาสตร์เอเชีย

“อีไต้ อี้ลู่” กับการปรับรูปภูมิศาสตร์ใหม่ของเอเชีย

ในเดือนกันยายน ค.ศ. 2013 สี จิ้นผิง ประธานาธิบดีจีน ขณะที่ไปเยือนประเทศคาซัคสถานได้แถลงเปิดตัวข้อริเริ่มโครงการแถบเศรษฐกิจเส้นทางสายไหมที่ประกอบด้วยเครือข่ายถนนและเส้นทางรถไฟเชื่อมโยงจีนกับยุโรปผ่านเอเชียกลาง ต่อมาในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน สี จิ้นผิง เดินทางเยือนอินโดนีเซียพร้อมกล่าวเปิดตัวโครงการเส้นทางสายไหมทางทะเลที่เชื่อมท่าเรือจีนกับท่าเรือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ ตลอดจนยุโรปและแอฟริกา โดยตลอดเส้นทางบกและเส้นทางทะเล จีนจะมีการลงทุนปรับปรุงท่าเรือ สร้างศูนย์การผลิตอุตสาหกรรมและการค้าขึ้นมา เครือข่ายเส้นทางสายไหมทางบกและทางทะเลของจีนมีชื่อเรียกหลายแบบ เช่น “นโยบายเส้นทางสายไหมในคริสต์ศตวรรษที่ 21 (China's 21st Century Silk Road Policy)” “การริเริ่มแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative)” และ “หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง (One Belt One Road)” หรือที่เรียกเป็นภาษาจีนว่า “อีไต้ อี้ลู่” ที่หมายถึง หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง นั่นเอง (ปรีดี บุญซื่อ, 2560 ; Arase, 2015, pp. 25-45)

โครงการ อีไต้ อี้ลู่ จะเชื่อมโยงจีนกับอนุภูมิภาคในเอเชีย ตลอดจนยุโรปและแอฟริกาเพื่อให้ดินแดนเหล่านี้ได้แลกเปลี่ยนและสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะการสร้างห่วงโซ่อุปทาน ห่วงโซ่ธุรกิจผ่านการขยายระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่และช่องทางคมนาคมขนส่งที่สะดวกสบายขึ้น โครงการนี้มีได้เป็นเพียง

แผนยุทธศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาความไม่สมดุลของระดับการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างเมืองชายฝั่งทะเลกับเมืองตอนในของจีนเท่านั้น แต่ยังมีวัตถุประสงค์แผ่ขยายอำนาจของจีนเข้าปกคลุมภาคพื้นยูเรเชียตลอดจนน่านทะเลสำคัญที่แผ่ออกมาจากเอเชีย-แปซิฟิกเข้าไปยังแนวชายฝั่งแอฟริกาและยุโรป กอปรกับช่วยสร้างสมดุลเชิงอำนาจของจีนในเอเชียกลางซึ่งเป็นเขตอิทธิพลรัสเซีย นอกจากนี้ ยังถือเป็นความพยายามของจีนเพื่อตีฝ่าวงล้อมและถ่วงดุลอำนาจกับสหรัฐอเมริกา (ชนกพร ทองตากรณ์ และ สมปฤณ นิยมไทย 2561, 97) โครงข่ายเส้นทางสายไหมจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 21 เกี่ยวข้องกับประเทศจำนวนมากที่ตั้งอยู่ในเอเชีย ตะวันออกกลาง ยุโรป ตลอดจนแอฟริกาตะวันออกและเหนือ จีนกล่าวว่าความสำเร็จของโครงการที่ผ่านมา ได้แก่ โครงการเฉลี่ยเศรษฐกิจจีน-ปากีสถาน มูลค่า 62 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (ที่ประกอบด้วยการสร้างถนน เส้นทางรถไฟ โรงไฟฟ้า) โครงการท่าเรือศรีลังกา โครงการรถไฟความเร็วสูงในอินโดนีเซียและการสร้างนิคมอุตสาหกรรมในกัมพูชา (ปรีดี บุญชื้อ, 2560 ; Glantz et al., 2019)

โครงข่ายคมนาคมตามแนวคิด อี้ไต้ อี้ลู่ ประกอบด้วยเฉลี่ยบกหกเส้นทางหลัก ได้แก่

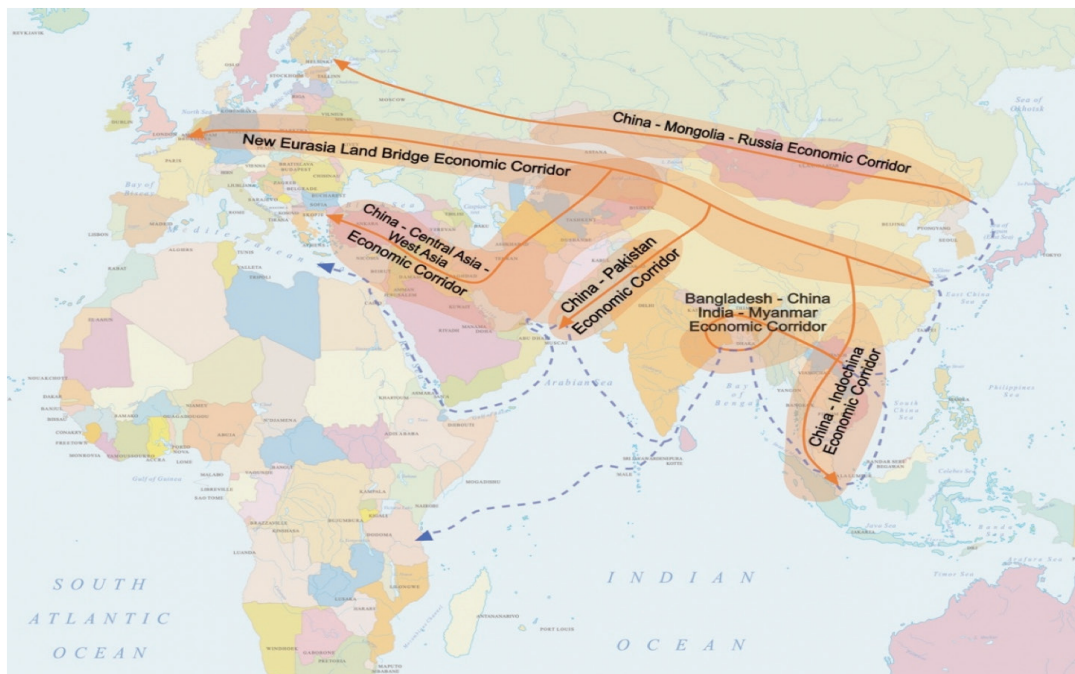
1. เส้นทางยูเรเชียจากจีนถึงรัสเซียตะวันตก
2. เส้นทางจีน-มองโกเลีย-รัสเซียตะวันออก
3. เส้นทางตะวันตกของจีน-เอเชียกลาง-ตุรกี
4. เส้นทางจีน-แหลมอินโดจีน-สิงคโปร์
5. เส้นทางจีน-ปากีสถาน
6. เส้นทางจีน-เมียนมา-บังคลาเทศ-อินเดีย

ส่วนเส้นทางทะเลเริ่มจากเมืองชายฝั่งจีนผ่านสิงคโปร์ มาเลเซีย อ่าวเบงกอล อินเดีย ทะเลแดงและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (ปรีดี บุญชื้อ, 2560 ; Ramasamy et al., 2017)

แนวคิดและการก่อสร้างเฉลี่ยหรือระเบียงทางบกทางทะเลของจีนส่งผลให้เกิดการปรับปรุงภูมิศาสตร์ใหม่ของทวีปเอเชียหรือแม้แต่ในทวีปข้างเคียงอย่างยุโรปและแอฟริกา แต่เดิมเส้นทางคมนาคมในทวีปเอเชียจะมีลักษณะเป็นเพียงแค่นำเส้นทางที่ตัดผ่านเมืองสำคัญและเขตภูมิประเทศแยกย่อยของเอเชียเท่านั้น เช่น เส้นทางคาราวานที่ใช้แรงสัตว์และมนุษย์หามสินค้าข้ามทะเลทรายหรือภูเขาโดยเส้นทางสำคัญมักเริ่มจากเมืองปักกิ่งของจีนไปทางตะวันตกเฉียงเหนือผ่านทะเลทรายโกบีไปเชื่อมเมืองอูลาน บาตอร์ของมองโกเลียและทะเลสาบไบคาล หรือทางหลวงสายเอเชียที่เชื่อมโยงเมืองสำคัญจำนวนมากของเอเชีย อาทิ อังการา เตหะราน คาบูล เดลี กัลกัตตา ย่างกุ้ง กรุงเทพฯ พนมเปญ ฯลฯ โดยเส้นทางคมนาคมเหล่านี้ไม่ได้ทำให้เกิดการก่อรูปของเขตภูมิภาคใหม่ในเอเชียขึ้นมา (ในลักษณะที่เด่นชัดและกว้างขวางใหญ่โต) เพราะปรากฏเพียงเส้นทางที่พาดผ่านเมืองและหัวภูมิประเทศ เช่น ที่ราบสูงทิเบตและเทือกเขาฮินดูกูช เท่านั้น แต่เมื่อหันมาพิจารณาแนวระเบียงเศรษฐกิจจีนได้กรอบอี้ไต้ อี้ลู่ พบว่าจีนได้กำหนดหน่วยดินแดนขึ้นมาใหม่ตามจำนวนแนวระเบียงเศรษฐกิจทั้งหกแห่งโดยใช้ทิศทางการเคลื่อนตัวของเส้นทางคมนาคมเป็นตัวกำหนดหลักโดยมีการขยายพื้นที่สองฟากเส้นทางรถไฟหรือท่าเรือออกไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมต่างๆ จนผุดภาพเขตอาณาบริเวณเรขาคณิตที่มีรูปทรงและขอบเขตที่เด่นชัดขึ้น⁵

5 การกำหนดภูมิภาคบนฐานเส้นทางโลจิสติกส์เคยเกิดขึ้นมาก่อนแล้ว เช่น ระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (EWEC/East-West Economic Corridor) ที่ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB/Asian Development Bank) โดยพาดผ่านเมืองสำคัญในอินโดจีนและเมียนมาเป็นแนวระนาบจากดานัง สะหวันนะเขต ขอนแก่น พิษณุโลก ตาก มะละแหม่งและย่างกุ้ง นอกจากนี้ ยังมีแนวระเบียงเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น North-South Economic Corridor หรือ Southern Economic Corridor ที่ตัดเชื่อมกันบนพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตาม ภูมิภาคประเภทนี้จัดว่ามีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับอี้ไต้ อี้ลู่ ของจีนที่ตัดเชื่อมทั้งยูเรเชียและแอฟริกา ทั้งนี้ในอนาคต เฉลี่ยบกของจีนตรงเส้นจีน-แหลมอินโดจีน-สิงคโปร์ อาจเข้าไปต่อมวนกับเส้นโลจิสติกส์ในอาเซียนที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ในระดับที่เข้มข้นจนส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ ประชากรศาสตร์ และเศรษฐกิจการค้าในวงกว้าง โดยภูมิภาคเฉลี่ยจีน-แหลมอินโดจีน-สิงคโปร์ ได้รวมทั้งเขตภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบ ทะเล ทั้งในแหลมอินโดจีน คาบสมุทรมลายู บางส่วนของเมียนมา ตลอดจนทะเลอ่าวไทย ทะเลอันดามันและช่องแคบมะละกาให้เข้ามาอยู่ร่วมกัน

ระเบียบหรือเส้นทางยูเรเชียจากจีนไปจรดรัสเซียตะวันตก (China-Mongolia-Russia Economic Corridor) จัดเป็นเส้นทางสายยาวที่ตัดผ่านเอเชียตะวันออก เอเชียกลาง เอเชียเหนือและยุโรป ครอบคลุมทั้งเขตอบอุ่น ภาคพื้นทวีปแถบมองโกเลียและเขตหนาวที่ข้ามเทือกเขาอูรลไปจรดฝั่งตะวันตกของรัสเซีย โดยจีนได้วาดดินแดนที่ขยายตัวแผ่ออกมาจากเส้นทางคมนาคมเป็นรูปคล้ายวงรีสมสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่วางตัวทอดขนานไปกับเส้นทางคมนาคม เส้นทางจีน-มองโกเลีย-รัสเซียตะวันออกซึ่งขยายตัวเป็นแนวระเบียบเศรษฐกิจทางบกยูเรเชียใหม่ (New Eurasia Land Bridge Economic Corridor) จัดเป็นเส้นแนวระนาบจากทิศตะวันออกไปตะวันตกที่ยาวไกลที่สุด ครอบคลุมฝั่งทะเลตะวันออกของจีนไปถึงมณฑลมองโกเลียใน เอเชียกลาง รัสเซียตะวันออก ยูเครน แล้วไปจรดฝั่งตะวันออกของช่องแคบอังกฤษซึ่งกันระหว่างเกาะบริเตนใหญ่กับภาคพื้นยุโรป ทั้งนี้ ทางกรจีนได้วาดพื้นที่ที่ขยายตัวออกมาจากเส้นทางคมนาคมพื้นทวีปทั้งสองด้านจนก่อเกิดเป็นรูปทรงวงรีขนาดยาวที่กุมทั้งฟากตะวันตกและฟากตะวันออกของยูเรเชีย

แผนที่ 5 การก่อรูปของภูมิภาคใหม่ตามเฉลี่ยบกหกสายในโครงการอีไต้ อี้ลู่

ที่มา: จาก “*Heritage Diplomacy along the One Belt One Road*” โดย Winter, T., 2016, The Newsletter, International Institute for Asian Studies.

ส่วนเส้นทางตะวันตกของจีน-เอเชียกลาง-ตุรกี (China-Central Asia-West Asia Economic Corridor) มีรูปสี่เหลี่ยมคล้ายพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวที่โค้งหักจากมณฑลตะวันตกของจีนและเอเชียกลางลงมาที่อิหร่านแล้วตีตัวขึ้นไปอิรักและตุรกี สำหรับเส้นทางจีน-แหลมอินโดจีน-สิงคโปร์ (China-Indochina Economic Corridor) มีทิศทางเคลื่อนตัวเป็นแนวโค้งจากเหนือลงใต้โดยตั้งต้นจากจีนตอนใต้เข้ามาที่เวียดนาม ลาว ไทย กัมพูชา อ่าวไทย ลงไปถึงคาบสมุทรมลายู สิงคโปร์ ช่องแคบมะละกาและเกาะสุมาตรา มีลักษณะคล้ายรูปวงรีหรือรูปไข่ที่ทอดตัวในแนวโค้งซึ่งแต่ละกลุ่มเขตมณฑลเขาสูงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เขตที่สูงตะวันออกของเอเชีย รวมถึง

แนวทิวเขาที่โค้งตัวจากชายฝั่งทะเลอันดามันของเมียนมาไปจนจรดหมู่เกาะบางแห่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นสมุทร ขณะที่เส้นทางจีน-ปากีสถาน (China-Pakistan Economic Corridor) เคลื่อนตัวมาตามถนนที่แยกออกมาจากแนวระเบียงเศรษฐกิจทางบกยูเรเชียใหม่โดยพุ่งทะแยงเฉียงซ้ายจากพื้นที่ประชิดระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียกลาง เช่น แนวเทือกเขาสุโลมานและอินโดกุช ตลอดจนที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ ไปสู่ผืนมหาสมุทรอินเดียในส่วนของทะเลอาระเบีย โดยจีนได้วาดพื้นที่ออกมาเป็นรูปวงรีเฉียงแบบกะทัดรัด สำหรับเส้นทางจีน-เมียนมา-บังคลาเทศ-อินเดีย (Bangladesh-China-India-Myanmar Economic Corridor) มีรูปลักษณะคล้ายวงกลมผสมวงรี มีอาณาเขตทับทั้งเทือกเขาหิมาลัย มณฑลยูนนาน ภูมิภาคเบงกอลทั้งในส่วนเบงกอลตะวันตก เบงกอลตะวันออก และตัวอ่าวเบงกอลตอนบน รวมถึงเมียนมาทั้งเขตลุ่มแม่น้ำทางตอนกลางและตอนเหนือของประเทศตลอดจนแนวภูเขาอาระกันและที่ราบสูงฉาน⁶

การขยายตัวของหน่วยภูมิภาคที่ยึดตามเส้นทางโลจิสติกส์ได้โครงการอัสได้ อัสลู ของจีน ส่งผลให้เกิดเค้าโครงภูมิศาสตร์ภูมิภาคแบบใหม่ในทวีปเอเชีย ทั้งนี้เพราะการวิเคราะห์ภูมิสังฐานเอเชียผ่านรูปทรงเรขาคณิตมักจำแนกออกเป็นอาณาบริเวณรูปสี่เหลี่ยมคางหมู รูปพัด รูปสามเหลี่ยมและรูปโค้ง แต่การพัฒนาตามกรอบโลจิสติกส์ในโครงการอัสได้ อัสลู ได้กระตุ้นให้เกิดภูมิภาคเรขาคณิตใหม่อีกหกแห่งตามการก่อรูปของตัวเฉลี่ยงบกหกแห่งที่จีนวางจุดไข่มุกของกิจกรรมเศรษฐกิจไว้บนภาคพื้นทวีปเอเชีย หากแต่ก็มีบางพื้นที่ที่เชื่อมโยงเขตบกกับเขตทะเลเข้าด้วยกัน จากกรณีดังกล่าว อาจพูดได้ว่าเส้นทางคมนาคมที่ถูกผลักดันจากภาครัฐและภาคธุรกิจจีนรวมถึงจากประเทศอื่นที่ตั้งอยู่บนโครงข่ายเส้นทางสายไหมคริสต์ศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้เกิดการก่อรูปของภูมิภาคเรขาคณิตซึ่งถือเป็นการปรับเปลี่ยนรูปทรงภูมิศาสตร์ใหม่เอเชียและก็อาจรวมไปถึงการแปลงรูปโฉมใหม่ของดินแดนยูเรเชียและบางส่วนของแอฟริกาด้วย

"อินโด-แปซิฟิก" กับการปรับรูปภูมิศาสตร์ใหม่ของเอเชีย

อินโด-แปซิฟิก ซึ่งมักหมายถึงเขตท้องสมุทรแห่งเอเชีย (Maritime Underbelly of Asia) ที่ควบคุมทั้งมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิก ถือเป็นแนวคิดภูมิศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่จนถูกกล่าวถึงในหมู่นักการทูต นักนโยบายระหว่างประเทศและนักวิชาการด้านอาณาบริเวณศึกษายุคปัจจุบันกันแพร่หลาย (Khurana, 2019) อันที่จริงแนวคิดอินโด-แปซิฟิก ถูกนำเสนอตั้งแต่ปี ค.ศ. 1920 โดย Karl Haushofer นักภูมิรัฐศาสตร์เยอรมันซึ่งคาดการณ์เรื่องการฟื้นตัวขึ้นมาของเอเชียพร้อมวิเคราะห์การเชื่อมโยงทางอารยธรรมระหว่างอินเดียกับจีนที่มีทับซ้อนกันขวางทางบกแต่ทั้งสองอารยธรรมกลับบรรจบกันได้ผ่านปฏิสัมพันธ์บนผืนทะเล ทั้งนี้ Haushofer เรียกพื้นที่ทะเลที่สำคัญแห่งนี้ว่า "Indopazifischen Raum" หรือ "Indo-Pacific Space" ทว่าด้วยความแตกต่างระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิกทั้งในเชิงกายภาพและระบบนิเวศนิเวศวิทยาทางทะเล บวกกับการเพิกกำลังทหารของมหาอำนาจการเมืองโลกในยุคสงครามเย็น เช่น สหรัฐอเมริกา ที่ยังไม่ควรรวมสองสมุทรเข้าเป็นหน่วยภูมิยุทธศาสตร์เดียวกัน แนวคิดอินโด-แปซิฟิก จึงไม่ค่อยได้รับความนิยมคึกคักนัก (Khurana, 2019 ; Kaushiva & Singh, 2014)

6 ในเนื้อหาส่วนนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ภูมิสังฐานภูมิภาคที่เกิดจากการพาดผ่านของเฉลี่ยงบกทั้งหกได้โครงการอัสได้ อัสลู โดยอาศัยการวิเคราะห์แผนที่และการอ่านเอกสารวิชาการที่จัดทำโดย Ramasamy et al. (2017) Soyres (2018) และ Winter (2016) เป็นหลัก

จนเมื่อเข้าสู่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 แนวคิดนี้เริ่มได้รับความสนใจขึ้นมาอีกครั้งโดยเฉพาะในปี ค.ศ. 2004-2005 เมื่อนักวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางทะเลจากนิวยอร์กอย่าง Peter Cozens และ Joana Mossap เขียนงานวิชาการเกี่ยวกับพัฒนาการเชิงยุทธศาสตร์ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกที่จะต่อขยายออกมาเป็น อินโด-แปซิฟิก ซึ่งกล่าวกันว่าขอบเขตภูมิภาคนี้แผ่จากปลายด้านเหนือของมหาสมุทรอินเดียที่รวมเอาเอเชียใต้ กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าด้วยกัน จากนั้นจึงขยายไปสู่ออสเตรเลีย โอเชียเนีย หมู่เกาะเมลานีเซีย ไมโครนีเซีย โพลินีเซีย และกลุ่มประเทศซีกตะวันออกของเอเชีย ต่อมาในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2007 นายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะ ของญี่ปุ่นกล่าวสุนทรพจน์ในรัฐสภาอินเดียเกี่ยวกับแนวคิดอินโด-แปซิฟิกโดยมุ่งเน้นไปที่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียตลอดจนพูดถึงการสถาปนาวงโค้งแห่งเสรีภาพและความมั่งคั่ง (Arc of Freedom and Prosperity) เพื่อถ่วงดุลอำนาจจีนโดยดึงเอาสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย เข้าเป็นหุ้นส่วน ยุทธศาสตร์ร่วมกับญี่ปุ่นและอินเดีย พร้อมพูดถึงการประกันความมั่นคงให้แก่กลุ่มประเทศที่ตั้งอยู่ริมขอบทวีปเอเชีย (Asian rim-land) (Khurana, 2019)

ต่อมาเมื่อประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ เข้าบริหารปกครองสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ช่วงต้นปี ค.ศ. 2017 ก็ได้เริ่มประกาศยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก โดยในห้วงปลายปี ทำเนียบขาวสหรัฐฯ ให้นิยามความหมายว่าอินโด-แปซิฟิก คือภูมิภาคที่แผ่จากชายฝั่งตะวันตกของอินเดียไปจนถึงชายฝั่งตะวันตกของสหรัฐฯ ทั้งนี้อินโด-แปซิฟิกคือส่วนที่ขยายออกมาจากภูมิภาคมหาสมุทรแปซิฟิกโดยมีอาณาเขตแผ่จรดมหาสมุทรอินเดียด้วย ต่อมาในปี ค.ศ. 2019 กระทรวงต่างประเทศสหรัฐฯ ประกาศแผนกรอบสี่เหลี่ยมยุทธศาสตร์ (Quad) ที่โยงเอามหาอำนาจสี่ชาติแถบอินโด-แปซิฟิก (อินเดีย ญี่ปุ่น ออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา) เข้าผนึกกำลังกันเพื่อดำเนินการฟุ้งทะยานขึ้นมาของจีน จากกรณีดังกล่าว แนวคิดอินโด-แปซิฟิก จึงเริ่มได้รับความนิยมแพร่หลายในแวดวงการทูตและยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศ (Haruko, 2020, pp.1-3)

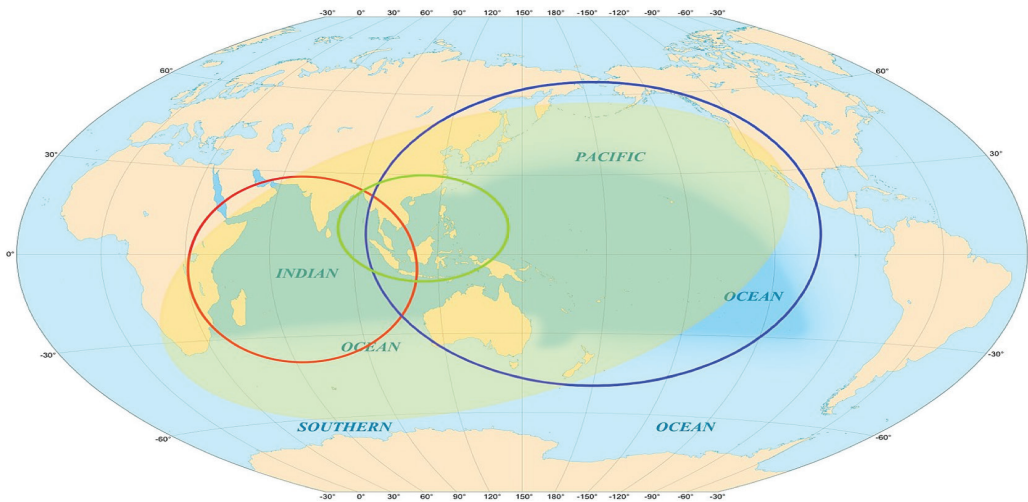
แนวคิดนี้จัดว่ามีประเด็นที่น่าสนใจมากมาย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจและนโยบายป้องกันประเทศของสหรัฐฯ ที่ส่งผลกระทบต่อระบบภูมิศาสตร์โลกหรือระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตัวอย่างเช่น การประกาศแผนวิสัยทัศน์ "อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง (Free and Open Indo-Pacific)" โดยแผนยุทธศาสตร์สหรัฐฯ ฉบับนี้ยึดค่านิยมหลักสี่ประการ ได้แก่ 1) เคารพอธิปไตยและอิสรภาพแห่งรัฐ 2) แก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี 3) การค้าที่เปิดเสรี การลงทุนที่เปิดกว้าง ข้อตกลงที่โปร่งใสและ 4) ยึดถือกฎกติกา ระหว่างประเทศ หรือ เหตุการณ์ที่กองบัญชาการภาคพื้นแปซิฟิกสหรัฐฯ (United States Pacific Command/USPACOM) ที่เกาะฮาวาย ตัดสินใจปรับเขตยุทธบริเวณพร้อมเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นกองบัญชาการภาคพื้นอินโด-แปซิฟิก (United States Indo-Pacific Command/USINDOPACOM) ซึ่งทำให้เขตภูมิยุทธศาสตร์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกองบัญชาการนี้ขยายตัวจากมหาสมุทรแปซิฟิกเข้าไปปกคลุมมหาสมุทรอินเดียโดยเลยไปถึงขอบตะวันตกของประเทศอินเดีย (Haruko, 2020, pp.3-4 ; Weatherbee, 2019, p.2)

แผนที่ 6 เขตภูมิศาสตร์ที่ชนกันระหว่างอินโด-แปซิฟิกได้กรอบสี่เหลี่ยมยุทธศาสตร์ (Quad) กับอีโต้ อีลู่
ที่มา: english.hani.co.kr

ในแง่ขอบเขตภูมิศาสตร์เปรียบเทียบ แฉงการณัฐบาลและเอกสารยุทธศาสตร์ของหลายประเทศได้กล่าวสอดคล้องตรงกันว่าอินโด-แปซิฟิกมีขนาดใหญ่โตกว่าเอเชีย-แปซิฟิก โดยเอเชีย-แปซิฟิก จัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ตั้งอยู่ในอินโด-แปซิฟิกเท่านั้น ขณะที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ อาณาบริเวณที่อยู่ใจกลางของเขตอินโด-แปซิฟิกที่คลุมทั้งมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก (Haruko, 2020, pp.17-21) กระนั้นก็ตาม การปรับปรุงภูมิศาสตร์อินโด-แปซิฟิก ก็ยังไม่หยุดนิ่งตายตัวเพราะพบเห็นทั้งขอบเขตที่ล่งรอยกันทางด้านตะวันออกกับเขตที่ไม่ล่งรอยกันทางด้านตะวันตกของภูมิภาค หลายประเทศเห็นพ้องกันว่าฝั่งตะวันตกของทวีปอเมริกาคือบริเวณสุดขอบตะวันออกของอินโด-แปซิฟิก หากแต่ตรงด้านตะวันตกของภูมิภาคนั้น กลับพบเห็นการกำหนดเขตภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ขณะที่ญี่ปุ่น อินเดีย อินโดนีเซีย หรือแม้กระทั่งฝรั่งเศส วาดภาพให้ฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกาเป็นสุดเขตตะวันตกของอินโด-แปซิฟิก สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย หรือแม้กระทั่งอังกฤษกลับระบุให้ปากตะวันออกมหาสมุทรอินเดียหรือบริเวณที่ไม่ไกลจากฝั่งตะวันตกประเทศอินเดียเท่านั้นที่เป็นขอบตะวันตกสุดของอินโด-แปซิฟิก ในกรณี Haruko (2020) นักวิชาการประจำกระทรวงกลาโหมญี่ปุ่น ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่าภาวะบรรจบลงรอยกันทางปากตะวันออกแต่ไม่ล่งรอยกันตรงปากตะวันตก (Eastward Convergence and Westward Divergence) คือ ลักษณะเด่นของการปรับปรุงภูมิศาสตร์ใหม่ในอินโด-แปซิฟิก

อนึ่ง การระบุขอบเขตภูมิศาสตร์ของแต่ละประเทศ ย่อมขึ้นอยู่กับผลประโยชน์แห่งชาติและความใกล้ชิดทางภูมิรัฐศาสตร์ของประเทศนั้นๆ ที่มีต่ออินโด-แปซิฟิกด้วย เช่น การที่สหรัฐปรับปรุงขอบตะวันออกแห่งอินโด-แปซิฟิกให้มาตกลงที่ฝั่งตะวันตกของทวีปอเมริกา หรือการเน้นย้ำของออสเตรเลียที่ให้ทวีปออสเตรเลีย โอเชียเนีย และภูมิภาคแปซิฟิกต้องเป็นส่วนประกอบสำคัญในโลกยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก ดังนั้น ขอบเขตภูมิศาสตร์อินโด-แปซิฟิก จึงอยู่ที่การตีความเชิงยุทธศาสตร์ของแต่ละประเทศ (Auslin, 2020)

แผนที่ 7 อาณาบริเวณอินโด-แปซิฟิกที่มีฐานเป็นวงกลม วงซ้ายคือมหาสมุทรอินเดีย
วงขวาคือมหาสมุทรแปซิฟิก วงกลางคือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยในแผนที่นี้ อินโด-แปซิฟิก
มีอาณาเขตตะวันตกแผ่ไปจนถึงฝั่งตะวันออกของแอฟริกาและมีพื้นที่กว้างใหญ่
กว่าอินโด-แปซิฟิกตามกรอบสี่เหลี่ยมยุทธศาสตร์ (Quad)
ที่มา: www.asean.emb-japan.go.jp

รูปฐานอินโด-แปซิฟิก ส่งผลกระทบต่อทวีปเอเชีย ทั้งนี้เพราะภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง เอเชียใต้
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถูกรวมให้เข้าไปอยู่ในเขตอินโด-แปซิฟิก หากแต่เอเชียเหนือ เอเชียกลางและหลายส่วน
ของเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ถูกตัดขาดจากวงอินโด-แปซิฟิกแบบเด่นชัด ขณะที่เขตรอบวงโค้งอัลไพน์ หิมาลัย
และหมู่เกาะที่จมเผลอยู่ในมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิกคือหน่วยภูมิประเทศแยกย่อยของอินโด-แปซิฟิก เขตมว
เขาสูงใจกลางทวีปซึ่งตั้งห่างแนวทะเลกลับไม่มีความโดดเด่นในวงภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก จึงพอกกล่าวได้ว่า อินโด-
แปซิฟิก มักเน้นการรวบรวมหมู่เกาะและผืนทะเลเข้าด้วยกัน เช่น ทะเลจีนใต้ ทะเลญี่ปุ่น อ่าวเบงกอล หรือ
เกาะกวมและร่องลึกกันสมุทรมาเรียนาซึ่งถูกผนวกให้เข้ามาอยู่ในขอบอาณาบริเวณเดียวกัน ขณะที่แนวเทือกเขา
ฮินดูกูช-หิมาลัยหรือที่สูงตะวันออกในพื้นที่ทวีปเอเชียไม่ใช่หน่วยวิเคราะห์หลักในโลกยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก
ทว่ารูปโฉมใหม่ของอินโด-แปซิฟิกก็ได้ทำให้เกิดทั้งทรงเรขาคณิตแบบวงกลม (ที่ครอบคลุมท้องน้ำและพื้นที่ริมฝั่ง
มหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก) กับรูปจั่วสี่เหลี่ยม (ที่โยงเอาผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น อินเดีย ออสเตรเลีย
และสหรัฐอเมริกาเข้าด้วยกัน) จนก่อเกิดเป็นรูปภูมิศาสตร์ใหม่ที่มีทั้งส่วนที่คาบเกี่ยวทับซ้อนกับเขตทวีปเอเชียและ
ส่วนที่พ้นเลยออกไปจากขอบทวีปเอเชีย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การก่อรูปขยายตัวของไซเมีย อีโต้ อีลู่ และอินโด-แปซิฟิก ส่งผลต่อการปรับรูปภูมิศาสตร์ใหม่ของทวีป
เอเชีย ไซเมียซึ่งวางจุดเน้นไปที่อาณาบริเวณชายแดนภูเขาก่อให้เกิดหน่วยภูมิศาสตร์วัฒนธรรมใหม่บนพื้นทวีป
เอเชีย หากแต่กระแสไซเมียมักจำกัดอยู่แค่แวดวงนักวิชาการที่สนใจเรื่องราววิถีชีวิตชนชายขอบที่มีถิ่นฐานบนที่
สูงห่างไกลจากศูนย์อำนาจบนพื้นราบ แนวคิดไซเมียจึงช่วยสร้างมุมมองเกี่ยวกับขอบเขตภูมิศาสตร์ภูมิภาคที่

จำกัดอยู่ในวงมวลาสูงเท่านั้นและไม่ได้รับพลังกระตุ้นจากภาครัฐ ภาคธุรกิจ จนไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพขนานใหญ่บนพื้นผิวภูมิประเทศเอเชียที่ตั้งอยู่ได้ฐานคิดแบบไซเมีย ส่วนอิตาลี อีลู่ ซึ่งวางจุดเน้นไปที่พื้นที่ทวีปและพื้นสมุทรเอเชียรวมถึงโยงไปถึงยุโรปกับแอฟริกาได้ทำให้เกิดหน่วยภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐกิจใหม่ที่มีขนาดใหญ่โต แถมได้รับพลังกระตุ้นจากรัฐบาลและเอกชนทั้งในจีนและในประเทศอื่น (แม้จะมีกระแสคัดค้านหรือความล่าช้าในการก่อสร้างเส้นทางอยู่บ้างในบางช่วงเวลา) ทั้งนี้การขยายตัวของระเบียบเศรษฐกิจได้สร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพต่อโครงสร้างภูมิประเทศอย่างเด่นชัด การตัดถนน สร้างท่าเรือ สร้างเขตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ล้วนสร้างแรงกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและภูมิประเทศแยกย่อยในเอเชีย

ส่วนอินโด-แปซิฟิก ซึ่งขับเคลื่อนไปที่มหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก รวมถึงกลุ่มดินแดนหรือประเทศที่มีชายฝั่งจรดมหาสมุทรทั้งสองช่วยกระตุ้นให้เกิดหน่วยภูมิยุทธศาสตร์ใหม่ที่มีขนาดใหญ่โตพร้อมรับแรงส่งเสริมผลักดันจากรัฐบาลมหาอำนาจการเมืองโลกโดยมีสหรัฐอเมริกา อินเดีย ญี่ปุ่นและออสเตรเลียเป็นหัวสี่เหลี่ยมยุทธศาสตร์หลัก การขยายตัวของอินโด-แปซิฟิก มักเห็นได้จากการออกแถลงการณ์ การประกาศวิสัยทัศน์และการวางกำลังทางทะเลของประเทศต่างๆ หากแต่จะเน้นไปที่พื้นที่รัฐและพื้นผิวมหาสมุทรมากกว่าการสร้างเขตเศรษฐกิจหรือระเบียบโลกจิตตคติที่พุ่งเข้าไปในเมืองหรือถิ่นฐานชุมชนบนพื้นผิวทวีปตามแบบเจดียงบกในโครงการอิตาลี อีลู่ ของจีน

แม้จะมีความแตกต่างกันระหว่างไซเมีย อีโต้ อีลู่ และ อินโด-แปซิฟิก แต่ทั้งสามแนวคิดได้ถูกรับรู้กันแพร่หลายในห้วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 (แม้ทั้งสามแนวคิดนี้จะมีรากฐานประวัติศาสตร์ที่ย้อนไปไกลกว่านั้น เช่น อีโต้ อีลู่ ที่ถูกพัฒนาต่อยอดมาจากเส้นทางสายไหมโบราณ) ไซเมียเริ่มเป็นที่สนใจในวงวิชาการตั้งแต่ Van Schendel ตีพิมพ์บทความเมื่อปี ค.ศ. 2002 และถูกกระตุ้นขยายตัวแบบเด่นชัดหลัง Scott ออกหนังสือเกี่ยวกับไซเมียเมื่อปี ค.ศ. 2009 สำหรับอีโต้ อีลู่ ได้ถูกนำเสนออย่างเป็นทางการผ่านแถลงการณ์ของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ในปี ค.ศ. 2013 ขณะที่อินโด-แปซิฟิก ถูกทำให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางทั้งจากสุนทรพจน์นายกรัฐมนตรี ชินโซ อาเบะเมื่อปี ค.ศ. 2007 และแถลงการณ์เรื่องยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ในปี ค.ศ. 2017 นอกจากนี้ แม้ทั้งสามแนวคิดจะเน้นเรื่องเขตภูเขา เขตพื้นทวีป เขตพื้นสมุทรที่แตกต่างแยกส่วนกันบ้าง แต่ก็มีขอบเขตพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่ทับซ้อนเชื่อมโยงกันบางส่วน เช่น การตัดถนนตามโครงการอิตาลี อีลู่ ที่เข้าไปในเขตมวลาสูงใจกลางทวีปอันเป็นพื้นที่ได้ขอบไซเมีย หรือกรณีภูมิศาสตร์ประเทศเมียนมาที่อยู่ใต้กรอบไซเมีย อีโต้ อีลู่ และ อินโด-แปซิฟิก ดังนั้น ในอนาคตจึงน่าหยาบภูมิภาคหรือพื้นที่แยกย่อยที่ได้รับแรงกระทบจากภาวะเหลื่อมตัดทับซ้อนกันอยู่ของระบบภูมิศาสตร์ภูมิภาคตามสามแนวคิดนี้เพื่อให้เห็นภาพเชื่อมโยงหรือภาพเปรียบเทียบที่แหลมคมขึ้น

ในการนี้ เทคนิคการทำแผนที่ (Cartography) ที่ละเอียดทันสมัยซึ่งครอบคลุมทั้งมุมมองภูมิศาสตร์กายภาพตลอดจนมุมมองอื่นเช่นภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐกิจ (Crampton, 2010) กับเทคนิควิเคราะห์แบบอาณาบริเวณศึกษาเปรียบเทียบ (CAS/Comparative Area Studies) (Basedau & Kollner, 2007, pp. 105-124) ที่นำหน่วยดินแดนหรือภูมิภาคแยกย่อยมาเปรียบเทียบกันโดยมีทั้งการเปรียบเทียบในภูมิภาคเดียวกัน (เช่น เปรียบเทียบตะวันตกกับเบงกอลตะวันออกในเอเชียใต้) การเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค (เช่น เอเชียใต้กับเอเชียตะวันออก) และการเปรียบเทียบข้ามภูมิภาคข้ามทวีป (เช่น เทือกเขาในไซเมีย กับเทือกเขาแอลป์ในยุโรปและเทือกเขาแอนดิสในอเมริกาใต้) (Michaud 2010, p.194) ก็น่าจะเป็นวิธีวิทยาที่เข้าไปหนุนเสริมแขนงวิชาภูมิศาสตร์ภูมิภาคเพื่อให้เกิดกรอบวิเคราะห์เรื่องรูปสัณฐานและเขตภูมิศาสตร์ใหม่เอเชียที่ดูลุ่มลึกกว้างไกลขึ้น

บรรณานุกรม

- จักรกริช สังขมณี. (2554). ศิลปวิทยาของการไม่ถูกปกครอง: ประวัติศาสตร์อนาธิปไตยของคนไร้รัฐในเอเชียอาคเนย์. *วารสารเมืองโบราณ*, 37(1), 177-181.
- จิตรชัย พงศ์ประยูร. (2532). *ศาสตร์ทางพื้นที่ บทอ่านทางภูมิศาสตร์*. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2540). *แนวคิดเกี่ยวกับภูมิภาคและการจัดการพื้นที่*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนกพร ทองตากรณ์ และ สมปฤณ นิยมไทย. (2561). การวิเคราะห์นโยบายเส้นทางสายใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ของจีน. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*, 16(1), 95-126.
- ทวี ทองสว่าง. (2543). *ภูมิศาสตร์เอเชีย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรีดี บุญชื้อ. (2560, 19 พฤษภาคม). *เส้นทางสายใหม่ศตวรรษ 21 “One Belt One Road” จะเปลี่ยนโฉมหน้าเส้นทางการค้าโลกอย่างไร*. Thaipublica. <https://thaipublica.org/2017/05/pridi48/>.
- ไพบูลย์ บุญไชย. (2550). *ภูมิศาสตร์ภูมิภาค*. โอเดียนสโตร์.
- รัศมี ภิบาลแทน. (2540). *ภูมิภาคศึกษา*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2523). *พจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ อังกฤษ-ไทย*. ราชบัณฑิต.
- วรรณิ พุทธาวุฒิไกร และ ทวี ทองสว่าง. (2520). *ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปเอเชีย*. โรงพิมพ์เจริญกิจ.
- วิสสุดา นาคทัต. (2521). *ภูมิศาสตร์เอเชีย*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมชาย เดชะพรหมพันธุ์. (2524). *ภูมิศาสตร์ทวีปเอเชีย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). บุรพาสาน.
- Alan, M.R. (2020). *Asia's New Geopolitics: Essays on Reshaping the Indo-Pacific*. Hoover Institution Press.
- Arase, D. (2015). China's Two Silk Road Initiatives: What it means for Southeast Asia, *Southeast Asian Affairs*, (1), 25-45.
- Basedau, M. & Kollner, P. (2007). Area Studies, Comparative Area Studies, and the Study of Politics: Context, Substance, and Methodological Challenges, *Z Vgl Polit Wiss*, (1), 105-124.
- Bose, S.C. (1968). *Geography of West Bengal*. National Book Trust.
- Crampton, J.W. (2010). *Mapping: A Critical Introduction to Cartography and GIS*. Wiley-Blackwell.
- Chan, S. (1993). *East Asian Dynamism: Growth, Order, and Security in the Pacific Region*. Westview Press.
- Cozens, P. (ed.). (2004). *Engaging Oceania with Pacific Asia*. Centre for Strategic Studies.
- Cozens, P. & Mossop, J. (eds.). (2005). *Capacity Building for Maritime Security Cooperation in the Asia-Pacific*. Centre for Strategic Studies.
- Cressey, G.B. (1951). *Asia's Land and Peoples*. McGraw-Hill.
- Fisher, C.A. (1964). *South-east Asia: a Social, Economic, and Political Geography*. Methuen & Co.Ltd.
- Ginburg, N.(ed.). (1959). *The Pattern of Asia*. Prentice-Hall.
- Glantz, M.H. et al. (2019). *One Belt One Road: China's Long March Toward 2049*. Sumeru Press Inc.

- Gupta, A. (ed.). (2005). *The Physical Geography of Southeast Asia*. Oxford University Press.
- Haruko, W. (2020). *The "Indo-Pacific" Concept: Geographical Adjustments and their Implications*. Singapore: RSIS Working Paper.
- Hartshorne, R. (1939) "The Character of Regional Geography," in *The Nature of Geography*. Washington DC.: Association of American Geographers, 436-444.
- Ittekkot, V.R.R. et al. (1991). Enhanced Particle Fluxes in Bay of Bengal induced by Injection of Fresh Water, *Nature* (351): 385-387.
- Kaushiva, P. & Singh, A. (eds.). (2014). *Geopolitics of the Indo-Pacific*. Knowledge World Publishers.
- Khurana, G.S. (2019). The 'Indo-Pacific' Idea: Origins, Conceptualizations and the Way Ahead. *Journal of Indian Ocean Rim Studies*, October-December, Special Issue on Indo Pacific.
- Leach, E.R. (1965). *Political System of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*. Beacon Press.
- Michaud, J. (ed.). (2000). *Turbulent Times and Enduring Peoples: Mountain Minorities in the South-East Asian Massif*. Curzon Press.
- Michaud, J. (2010). Editorial – Zomia and beyond. *Journal of Global History*, 5(2): 187-214.
- Minshull, R.M. (1967). *Regional Geography: Theory and Practice*. Hutchinson.
- Murphy, A.B. (1988). *The Regional Dynamics of Language Differentiation in Belgium: A Study in Cultural-Political Geography*. University of Chicago.
- Ramasamy, B. et al. (2017). *Trade and Trade Facilitation along the Belt and Road Initiative Corridors*. Bangkok: ARTNet Working Paper Series (172).
- Rashid, H.E. (1977). *Geography of Bangladesh*. Routledge.
- Robinson, H. (1976). *Monsoon Asia*. Macdonald and Evans.
- Scott, J.C. (2009). *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia*. Yale University Press.
- Soyres, D.d. et al. (2018). *How Much Will the Belt and Road Initiative Reduce Trade Costs?*. World Bank Group, Policy Research Working Paper.
- Spencer, J.E. & Thomas, W.L. (1971). *Asia, East by South: A Cultural Geography*. (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- Tirtha, R. (2001). *Geography of Asia*. Rawat Publications.
- Van Schendel, W. (2002). Geographies of Knowing, Geographies of Ignorance: Jumping Scale in Southeast Asia. *Environment and Planning D: Society and Space*, 20(6): 647-668.
- Van Schendel, W. & Maaker, E.D. (2014). Asian Borderlands: Introducing their Permeability, Strategic Uses and Meanings. *Journal of Borderlands Studies*, 29(1): 3-9.
- Weatherbee, D.E. (2019). *Indonesia, ASEAN, and the Indo-Pacific Cooperation Concept*. ISEAS.
- Winter, T. (2016). *Heritage Diplomacy along the One Belt One Road*. The Newsletter, International Institute for Asian Studies.